

ceo

CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

unicef

dla każdego dziecka

Kompetencje nauczycieli uczących dzieci z doświadczeniem migracji i uchodźstwa

Policy Brief

Kluczowe wnioski:

- Powszechna obecność uczniów z Ukrainy w polskiej szkole stwarza **nowe wyzwania** dla całego systemu edukacji.
- Wyzwania te są związane z trzema rodzajami potrzeb uczniów i uczennic: **potrzebami emocjonalnymi, potrzebami społecznymi i potrzebami w zakresie uczenia się.**
- Skuteczna odpowiedź na te wyzwania wymaga rozwoju kompetencji nauczycieli i nauczycielek, w szczególności nabycia **nowej wiedzy i nowych umiejętności.**
- Aby rozwój kadry pedagogicznej był skuteczny, muszą być zapewnione **odpowiednie warunki doskonalenia zawodowego.**
- Władze oświatowe powinny zapewnić **wsparcie szkoleniowe**, bazując na przedstawionych rekomendacjach.

Kontekst

Od czasu eskalacji wojny w Ukrainie w 2022 roku do polskiego systemu edukacji zostały włączone tysiące młodych osób z Ukrainy. W roku szkolnym 2023/24 w polskich szkołach uczyło się w sumie 348,4 tys. cudzoziemców i cudzoziemek, wliczając w to szkoły dla dorosłych i przedszkola. Z tego ogromną część - aż 290 tysięcy - stanowiły osoby z Ukrainy. 180-188 tys. to osoby z doświadczeniem uchodźstwa, z czego 134 tys. - dzieci i młodzież w wieku szkolnym¹. Uczniowie z Ukrainy z doświadczeniem uchodźstwa kształcą się obecnie w 12 tys. na 21 tys. szkół w Polsce²³.

Liczby te wskazują na dotychczasowy sukces polskiego systemu edukacyjnego, który przyjął tysiące uczniów z innego kraju, mimo ograniczonych zasobów i bardzo małego wcześniejszego doświadczenia w zakresie nauki uczennic i uczniów pochodzących z różnych krajów i kultur.

Od września 2024 r. dzieci i młodzież z Ukrainy w wieku szkolnym zostały objęte obowiązkiem szkolnym i obowiązkiem nauki, od realizacji którego

od września 2025 r. uzależniona będzie wypłata świadczeń 800+ oraz Dobry Start⁴. Można się na tym tle spodziewać kolejnego, stopniowego wzrostu liczby uczniów i uczennic z Ukrainy w polskiej szkole.

To zjawisko stawia polski system edukacji przed nowymi wyzwaniami. Powszechna obecność uczniów i uczennic cudzoziemskich stała się faktem. W nowej sytuacji pojawiają się szczególne potrzeby edukacyjne uczniów i uczennic. Aby się z nimi zmierzyć, nauczyciele i nauczycielki potrzebują dodatkowych kompetencji. Niniejszy artykuł przedstawia, jakiej nowej wiedzy i umiejętności potrzebują nauczyciele w pracy z uczniami i uczennicami pochodzącymi z Ukrainy lub innych krajów. W ostatniej części wskazano warunki sprzyjające skutecznemu rozwijaniu tych kompetencji przez nauczycieli, co może posłużyć jako rekomendacja do tworzenia systemowych programów doskonalenia w tym obszarze. Artykuł dotyczy nauczycieli przedmiotowych, którzy uczą w regularnych oddziałach⁵.

¹ W Polsce dzieci i młodzież w wieku szkolnym to osoby w wieku od 6 lub 7 lat do 18 lat.

² Powyższe liczby dotyczą wyłącznie uczniów z Ukrainy z doświadczeniem uchodźstwa - obecność uczniów cudzoziemskich w klasach i szkołach jest jeszcze większa.

³ Wszystkie dane na podstawie raportu „Uczniowie z Ukrainy z doświadczeniem uchodźstwa w polskim systemie edukacji” przygotowanego przez Centrum Edukacji Obywatelskiej we współpracy z Funduszem Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci (UNICEF) (opracowanie: Paulina Chrostowska), bazującego na różnych źródłach danych:

• Otwarte dane, Liczba uczniów cudzoziemców według kraju pochodzenia - dane SIO według stanu na 30 września 2023 r., <https://dane.gov.pl/pl/dataset/1426/resource/57364/table>

• Otwarte dane - Liczba uczniów cudzoziemców według statusu - dane SIO według stanu na 30 września 2023 r. <https://dane.gov.pl/pl/dataset/1426/liczba-uczniow-cudzoziemcow-wedlug-gmin/resource/57363/table>

• Otwarte dane, Uczniowie uchodźcy z Ukrainy w podziale na typy szkół, klasy i powiaty, stan na 02.04.2024, <https://dane.gov.pl/pl/dataset/2711/resource/56018/table>

⁴ Świadczenie 800+ jest miesięcznym świadczeniem wspierającym dla rodziców. Przysługuje na każde wychowywane dziecko do 18. roku życia. Świadczenie Dobry Start to pomoc finansowa w wysokości 300 zł na każde uczące się dziecko w odpowiednim wieku, które oferowane jest na start roku szkolnego.

⁵ Osobno należałoby spojrzeć na nauczycieli specjalistów, nauczycieli prowadzących zajęcia w oddziałach przygotowawczych oraz nauczycieli języka polskiego jako drugiego.

Szczególne potrzeby edukacyjne uczennic i uczniów

Model integracji⁶ edukacyjnej zakłada, że istnieje zależność między potrzebami uczennic i uczniów, wyzwaniami, jakie te potrzeby stawiają przed systemem edukacji, oraz działaniami nauczycielek i nauczycieli, które wymagają odpowiednich kompetencji, aby skutecznie na te wyzwania odpowiedzieć. Tylko pod warunkiem nabycia nowych kompetencji przez nauczycieli i nauczycielki, a także podjęcia odpowiednich działań integracja edukacyjna może przynieść oczekiwane korzyści całej społeczności szkolnej.

Zgodnie z założeniami modelu integracji edukacyjnej potrzeby uczennic i uczniów dzielą się na trzy kategorie:

- **potrzeby emocjonalne**
- **potrzeby społeczne**
- **potrzeby w zakresie uczenia się.**⁷

Potrzeby te istniały od zawsze, ale wraz ze zmianami, jakie dzieją się nieustannie w rzeczywistości szkolnej oraz wokół niej, zmieniają się ich konkretne przejawy. Eskalacja wojny w Ukrainie i jej konsekwencje w postaci konieczności opuszczenia kraju w poszukiwaniu bezpieczeństwa, a następnie rozpoczęcia nauki w polskiej szkole przez uczniów z Ukrainy uczyniła te potrzeby szczególnie widocznymi. Co ważne, większość z tych potrzeb odczuwana jest przez uczennice i uczniów z Ukrainy, ale także przez ich rówieśników z Polski oraz pozostałych uczniów i uczennic z innych krajów. Choć w różnych grupach mają one inne natężenie lub są zaspokajane inaczej, nadal są to w większości potrzeby wspólne dla wszystkich uczniów. Kolejność odpowiadania na potrzeby uczniów jest kluczowa, aby proces uczenia się, a co za tym idzie – cały proces integracji, były skuteczne. W pierwszej kolejności szkoła powinna odpowiedzieć na potrzeby emocjonalne, w drugiej zaś na potrzeby społeczne i wreszcie, w ostatniej, na potrzeby w zakresie uczenia się. Choć częścią potrzeb powinni się zająć przygotowani do tego pracownicy szkoły, tacy jak psychologowie szkolni czy pedagodzy, to każdy nauczyciel i każda nauczycielka muszą być świadomi istnienia tych różnego rodzaju potrzeb. Jest to element niezbędny do tego, aby proces uczenia – w każdej klasie i na każdym przedmiocie – zakończył się sukcesem⁸.

⁶ W identyfikowaniu potrzeb i wyzwań dla systemu edukacji Centrum Edukacji Obywatelskiej posługuje się modelem integracji edukacyjnej, powstałym na bazie polskich badań, zagranicznych analiz i dobrych praktyk i doświadczeń, które zbierane są przez polskie szkoły współpracujące z CEO od lutego 2022 r. Zgodnie z założeniami modelu celem integracji edukacyjnej jest wspieranie wszystkich uczniów i uczennic w ich sukcesie edukacyjnym bez względu na to, jakie mają potrzeby i skąd pochodzą.

⁷ Cerna, L. (2019), "Refugee education: Integration models and practices in OECD countries", OECD Education Working Papers, No. 203, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/a3251a00-en>. Szerszej analizy potrzeb osób uchodźczych z Ukrainy w Polsce dostarcza raport REACH & UNHCR "Multi-sectoral Needs Assessment 2022". Z kolei potrzeby konkretnie dzieci i młodzieży dokładniej analizuje raport IMPACT Initiatives & Save the Children "Protection Needs Of Children, Adolescents and their Caregivers Displaced from Ukraine to Poland", zaś raport Save The Children z 2022 roku "This Is My Life, And I Don't Want to Waste a Year of It" The Experiences and Well-being of Children Fleeing Ukraine" dostarcza danych na temat samego dobrostanu dzieci uciekających z Ukrainy.

⁸ O tym, jak ważna jest edukacja dla dzieci z doświadczeniem uchodźstwa, można przeczytać więcej w publikacji UNHCR "Missing Out: Refugee Education in Crisis".

SFERA	KLUCZOWE POTRZEBY UCZNIÓW	KLUCZOWE WYZWANIA DLA SZKOŁY
EMOCJONALNA	<ul style="list-style-type: none"> ● potrzeba odbudowy poczucia bezpieczeństwa (w tym stabilizacji i przewidywalności) ● potrzeba samoregulacji i samoświadomości ● potrzeba opanowania niepokoju, strachu i lęku ● potrzeba poradzenia sobie z separacją, traumą, stratą (dot. uczniów z Ukrainy) 	<ul style="list-style-type: none"> ● większa skala trudności i potrzeb emocjonalnych, które utrudniają lub blokują proces uczenia się uczniów w klasie ● obecność w klasie uczniów potrzebujących specjalistycznego wsparcia psychologicznego lub terapeutycznego ● nieznaną zasad panujących w szkole i klasie przez część nowych uczniów i ich rodziny
SPOŁECZNA	<ul style="list-style-type: none"> ● potrzeba utrzymywania relacji z rówieśnikami z różnych środowisk i różnej narodowości ● potrzeba przynależności, sprawstwa i wpływu we wspólnocie klasowej i szkolnej ● potrzeba adaptacji do funkcjonowania w środowisku zróżnicowanym kulturowo ● potrzeba podtrzymania własnej tożsamości kulturowej i językowej (dot. uczniów z Ukrainy) ● potrzeba zrozumienia polskiego kontekstu kulturowego, w tym polskiej kultury edukacyjnej (dot. uczniów z Ukrainy) ● potrzeba rozumienia kultury krajów, z których pochodzą migranci i uchodźcy, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru edukacji (w tym świadomości różnic w systemach edukacyjnych). 	<ul style="list-style-type: none"> ● częściowa dezintegracja zespołów klasowych i społeczności szkolnej w nowym kształcie wraz z ryzykiem segregacji uczniów w sferze interakcji pozaformalnych ● różnorodność kulturowa uczniów w klasie i szkole i wyzwania z nią związane wraz z ryzykiem pojawienia się praktyk dyskryminacyjnych i konfliktów ● znaczne zmniejszenie kontaktu uczniów z Ukrainy z własną kulturą i językiem oraz przerwanie procesu socjalizacji ● trudności społeczne uczniów z Ukrainy wynikające z wymuszonej migracji i szoku kulturowego

W ZAKRESIE UCZENIA SIĘ

- potrzeba skutecznego zdobywania wiedzy i umiejętności pomimo zróżnicowania klasy
- potrzeba poznania języka polskiego (j. komunikacji i j. edukacji) (dot. uczniów z Ukrainy)
- potrzeba uzupełnienia różnic programowych oraz luk w wiedzy po zmianie systemu edukacyjnego oraz po okresie edukacji zdalnej
- potrzeba zrozumienia sytuacji społecznej i politycznej (wojna, migracje i ich konsekwencje)
- bariera językowa utrudniająca proces uczenia się
- znaczny wzrost zróżnicowania wiedzy i umiejętności w klasie i zwiększenie liczby uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi
- brak wiedzy nauczycieli o nowych uczniach (historii nauki, dotychczasowej wiedzy, środowisku oraz specjalnych potrzebach)
- niespójność oddziaływania nauczycieli różnych przedmiotów, którzy stosują różne strategie nauczania i oceniania nowych uczniów
- uczniowie nie rozumieją przyczyn wojny i migracji, które bezpośrednio dotyczą ich w szkole i społeczności lokalnej, mogą reagować niepokojem, frustracją, agresją

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wniosków z badań i doświadczeń Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Nowa wiedza i nowe umiejętności nauczycieli

Aby nauczycielki i nauczyciele mogli skutecznie odpowiadać na nowe potrzeby pojawiające się w ich klasach oraz mierzyć się z opisanymi powyżej wyzwaniami, będą potrzebować dodatkowej wiedzy i umiejętności. Ich zakres opisano w poniższej tabeli podzielonej dla ułatwienia na kilka kategorii szczególnych.

SFERA	WIEDZA NAUCZYCIELI	UMIEJĘTNOŚCI NAUCZYCIELI
migracje, kultura i systemy edukacji	<ul style="list-style-type: none"> podstawowa wiedza o kraju pochodzenia uczniów i jego kulturze podstawowa wiedza o systemie edukacyjnym kraju pochodzenia uczniów wiedza o różnicach programowych pomiędzy systemem edukacyjnym kraju pochodzenia a polską podstawą programową znajomość uwarunkowań prawnych obecności uczniów cudzoziemskich w polskim systemie edukacji 	
potrzeby emocjonalne	<ul style="list-style-type: none"> wiedza o wpływie doświadczenia migracji i uchodźstwa (w tym doświadczenia traumy wojennej) na funkcjonowanie uczniów, ich dobrostan oraz proces uczenia się podstawowa wiedza na temat kompetencji emocjonalnych potrzebnych wszystkim uczniom w szkole oraz szczególnych potrzeb emocjonalnych uczniów z doświadczeniem migracji 	<ul style="list-style-type: none"> umiejętność identyfikowania szczególnych psychoemocjonalnych potrzeb dzieci z doświadczeniem uchodźstwa i migracji umiejętności wzmacniania odporności emocjonalnej (w szczególności samoregulacji i samoświadomości) poprzez proste interwencje edukacyjne i wychowawcze

<p>potrzeby społeczne</p>	<ul style="list-style-type: none"> wiedza na temat wpływu nowych uczniów na poziom spójności klasy oraz zasad włączania nowych uczniów do wspólnoty klasowej podstawowa wiedza na temat wojny, migracji, uchodźstwa 	<ul style="list-style-type: none"> umiejętność integrowania klasy zróżnicowanej narodowościowo i kulturowo umiejętność poruszania z uczniami kontrowersyjnych tematów związanych z migracjami, wojną, uchodźstwem, by weryfikować powtarzane informacje i budować wspólnotę klasową opartą na dialogu i porozumieniu
<p>relacje międzykulturowe</p>	<ul style="list-style-type: none"> wiedza na temat relacji międzygrupowych, mechanizmów postrzegania my-oni, stereotypów, uprzedzeń wiedza z zakresu edukacji międzykulturowej, w tym na temat wymiarów kultury, wpływu różnic kulturowych na relacje między ludźmi, rozpoznawania podobieństw i różnic międzykulturowych oraz zarządzania różnorodnością 	<ul style="list-style-type: none"> umiejętność identyfikowania i rozwiązywania konfliktów na tle narodowościowym lub kulturowym umiejętność identyfikowania i reagowania na przejawy dyskryminacji oraz bullingingu lub przemocy o podłożu narodowościowym
<p>język polski jako drugi</p>	<ul style="list-style-type: none"> znajomość różnic pomiędzy językiem komunikacji a językiem edukacji znajomość najważniejszych pojęć specjalistycznych z zakresu swojego przedmiotu wraz z ich tłumaczeniami na język kraju pochodzenia uczniów oraz kluczowych pojęć, na których opierają się polecenia w zadaniach przedmiotowych 	<ul style="list-style-type: none"> umiejętność upraszczania języka, by polecenia i całe lekcje były bardziej zrozumiałe dla uczniów

<p>proces nauczania i uczenia się</p>	<ul style="list-style-type: none"> znajomość podejść i metod nauczania umożliwiających indywidualizację pracy uczniów i sprzyjających wyrównywaniu poziomu wiedzy i umiejętności w klasie (np. praca indywidualna, praca w parach i praca w grupie, indywidualizacja zadań edukacyjnych) oraz podejścia skoncentrowanego na uczniu znajomość metod oceniania wspierających proces uczenia się w klasie zróżnicowanej (np. ocenianie kształtujące, zróżnicowane kryteria sukcesu w tym obejmujące postępy i zaangażowanie, informacja zwrotna, samoocena, ocena koleżeńska) 	<ul style="list-style-type: none"> umiejętność stosowania metod nauczania adekwatnych do zróżnicowania klasy wynikającego z obecności dzieci innych narodowości umiejętność stosowania metod oceniania adekwatnych do zróżnicowania klasy wynikającego z obecności dzieci innych narodowości umiejętności planowanie zajęć oraz przygotowywania materiałów z uwzględnieniem różnic kulturowych czy wynikających z pochodzenia
<p>wsparcie procesu uczenia się</p>	<ul style="list-style-type: none"> wiedza na temat roli i zasad funkcjonowania w szkole asystentów międzykulturowych 	<ul style="list-style-type: none"> umiejętność współpracy z asystentem międzykulturowym jako wsparciem procesu uczenia się umiejętność włączania do współpracy rodziców uczniów innych narodowości

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wniosków z badań i doświadczeń Centrum Edukacji Obywatelskiej

Powyższa tabela prezentuje wiedzę i umiejętności, których potrzebują wszyscy nauczyciele pracujący w klasach, w których uczą się nawet pojedyncze dzieci cudzoziemskie. Wyjątkowo pod tym względem należy potraktować cztery grupy nauczycieli: nauczycieli języka polskiego jako drugiego, nauczycieli w oddziałach przygotowawczych, nauczycieli uczących dzieci romskie z doświadczeniem migracji. Te grupy potrzebują także innych (poza wskazanymi powyżej) specjalistycznych kompetencji, np. w zakresie glottodydaktyki, pracy w oddziale różnowiekowym, kompetencji w zakresie nauczania w języku obcym, znajomości romskiej kultury i tradycji.

Nauczyciele języka polskiego jako drugiego powinni posiadać wiele kompetencji z zakresu glottodydaktyki, które nabywa się na kierunkowych studiach podyplomowych lub specjalizacjach w ramach studiów magisterskich. Docelowo wszyscy nauczyciele uczący w szkołach języka polskiego jako drugiego powinni mieć wykształcenie glottodydaktyczne w postaci studiów podyplomowych (dla nowych nauczycieli) lub intensywnych kursów doształcających

(dla nauczycieli, którzy przez ostatnie dwa lata uczyli tego przedmiotu bez wcześniejszego przygotowania). Konieczne jest też określenie przez Ministerstwo Edukacji Narodowej formalnych kwalifikacji do nauczania języka polskiego jako drugiego jako osobnego przedmiotu.

Z kolei nauczyciele przedmiotowi, wychowawcy lub opiekunowie oddziałów przygotowawczych powinni być przygotowani do pracy w oddziałach różnowiekowych (co nie jest standardem w polskiej szkole), znać metodykę nauczania przedmiotowego w klasach, w których uczniowie nie znają biegle języka polskiego, a w sytuacji optymalnej – także mówić w języku uczniów.

Szczególne wsparcie kierunkowe powinni otrzymać także nauczyciele uczący dzieci romskie z doświadczeniem migracji. W tym przypadku konieczne jest m.in. rozumienie uwarunkowań kulturowych funkcjonowania uczniów romskich w polskim systemie edukacji oraz znajomość praktyk wspierających ich proces uczenia się, w szczególności w zakresie współpracy z rodzicami.

Warunki skutecznego doskonalenia nauczycieli

Programując doskonalenie nauczycieli, należy zwrócić szczególną uwagę na dostosowanie formy pracy do celów stawianych przed poszczególnymi elementami wsparcia. Przykładowo jednorazowe spotkania online można wykorzystać do przekazywania nauczycielom podstawowych informacji (np. na temat uwarunkowań prawnych) lub prezentacji narzędzi edukacyjnych. Taka forma nie będzie jednak wystarczająca do przyswojenia i wykorzystania nowych umiejętności w sposób trwały. W takim wypadku konieczne są dłuższe formy wsparcia, w tym praktyczne szkolenia zawodowe (najlepiej w formie hybrydowej - blended learning lub offline) oraz wsparcie innych nauczycieli praktyków (m.in. w formie konsultacji offline lub online między nauczycielami lub wspólnotami praktyków, ang. *communities of practice*). Jednocześnie w rozwiązywaniu przypadków szczególnie trudnych, takich jak reagowanie kryzysowe, rozwiązywanie konfliktów, praca z uczniami o szczególnych potrzebach edukacyjnych, może wymagać konsultacji indywidualnych.

Wsparcie w zakresie doskonalenia należy więc budować zgodnie z wnioskami z międzynarodowych badań dotyczących skuteczności doskonalenia. Badacze i badaczki jednoznacznie wskazują, że działania szkoleniowe można uznać za skuteczne,

tylko jeśli pozytywnie wpływają na sposób pracy nauczycieli oraz na osiągnięcia uczniów.⁹ Co istotne, aby program doskonalenia był skuteczny, muszą zostać spełnione oba powyższe warunki. Ten dwuwymiarowy charakter procesu doskonalenia wpływa zatem również na sposób oceniania efektywności programu. Nie wystarczy zebrać pozytywne wyniki ankiet, istotna jest także obserwacja lekcji i analiza postępów uczniów. Istnieje siedem kluczowych, wzajemnie uzupełniających się cech efektywnego doskonalenia nauczycieli, zidentyfikowanych na podstawie ewaluacji programów rozwoju zawodowego:

1. Koncentracja na treściach nauczania.
2. Wykorzystywanie technik aktywizujących i uczenie przez praktykę.
3. Wspieranie współpracy, zwłaszcza w obrębie szkoły.
4. Bazowanie na dobrych praktykach i modelowych rozwiązaniach.
5. Oferowanie konsultacji eksperckich lub coachingu.
6. Pobudzanie refleksji i udzielanie informacji zwrotnej.
7. Długoterminowy charakter programu.

Każda z tych cech została pokrótce opisana poniżej.

⁹ Darling-Hammond, L., Hyler, M. E., Gardner, M. (2017). *Effective Teacher Professional Development*. Palo Alto, CA: Learning Policy Institute

1. Praktyczne podejście do nauczania konkretnych treści

Nowe umiejętności powinny być zdobywane w kontekście treści przedmiotowych, których nauczyciel naucza. Najskuteczniejsze formy doskonalenia pomagają nauczycielom wdrażać nowe metody nauczania w odniesieniu do konkretnych treści przedmiotowych. Dzięki temu możliwe jest przeniesienie zdobytej wiedzy na codzienną praktykę nauczycielską.

2. Skuteczne doskonalenie odbywa się w praktyce, nie w teorii

Najskuteczniejsze programy doskonalenia angażują uczestników w praktyczne działania, a nie opierają się wyłącznie na pasywnym przekazywaniu teorii. Ważne, by nauczyciele mieli okazję wypróbować nowe metody i uzyskać informację zwrotną na temat ich skuteczności. Efektywne doskonalenie ma miejsce przede wszystkim w klasie, poprzez działanie i refleksję. Proces ten wymaga czasu, gotowości do otwartej prezentacji swojej pracy oraz przyjmowania informacji zwrotnej praktyków z większym doświadczeniem.

3. Współpraca i wymiana doświadczeń

Efektywne doskonalenie nauczycieli powinno uwzględniać społeczny charakter uczenia się i rozwijania umiejętności zachęcania do współpracy. Można to realizować poprzez wspólne przygotowanie lekcji przez uczestników i uczestniczki szkolenia, analizę prac uczniów i uczennic oraz koleżeńskie obserwacje i wymianę informacji zwrotnych. Wszystkie te działania sprzyjają efektywności doskonalenia się.

4. Modele i przykłady dobrych praktyk

Skuteczne szkolenia często korzystają z konkretnych przykładów i dobrych praktyk, takich jak nagrania lekcji, studia przypadków czy gotowe scenariusze lekcji. Dzięki temu nauczyciele i nauczycielki mogą zrozumieć działanie nowego podejścia w praktyce.

5. Wsparcie eksperckie i coaching

Kluczowym elementem skutecznych programów doskonalenia jest wsparcie ekspertów praktyków, którzy mogą modelować nowe podejścia, stymulować refleksję oraz udzielać informacji zwrotnej.

6. Refleksja i informacja zwrotna to podstawa

Refleksja nad własną praktyką oraz wymiana doświadczeń z innymi nauczycielami i nauczycielkami są niezbędne dla stopniowej poprawy pracy. Ważnym elementem jest także możliwość uzyskania konstruktywnej informacji zwrotnej i wprowadzania sugerowanych zmian.

7. Proces długotrwały

Zmiana w pracy nauczyciela wymaga czasu i nie następuje z dnia na dzień. Najskuteczniejsze programy zakładają długoterminowe wsparcie, obejmujące kilka miesięcy lub nawet lat.¹⁰

¹⁰ Więcej wniosków z badań dotyczących jakości kształcenia i doskonalenia przedstawiono w ekspertyzie Alicji Weremiuk i Wiolety Dobosz-Leszczyńskiej „Skuteczne formy doskonalenia nauczycieli w zakresie rozwijania kompetencji proinnowacyjnych”, wydanej w 2022 roku przez Centrum Edukacji Obywatelskiej

Proponowane moduły kompleksowego programu wsparcia nauczycieli

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania można zaproponować podzielenie kompleksowego programu wsparcia nauczycieli na bloki tematyczne.

Bloki te można podzielić na kilka grup:

- obowiązkowe dla wszystkich nauczycieli,
- fakultatywne dla nauczycieli przedmiotowych, ale obowiązkowe dla wychowawców,
- fakultatywne dla wszystkich.

Proponowane moduły kompleksowego programu wsparcia dla nauczycieli

1. Wpływ doświadczenia migracji na proces edukacyjny i wynikające z tego szczególne potrzeby uczniów cudzoziemskich
2. Praca z uczniem cudzoziemskim – aspekt prawny
3. Szczególne potrzeby psychoemocjonalne uczniów z doświadczeniem wymuszonej migracji, traumy wojennej i pierwsza pomoc psychologiczna.
4. Praca w klasie z uczniami cudzoziemskimi – metody oceniania.
5. Praca w klasie z uczniami cudzoziemskimi – metody oceniania.
6. Dostosowanie treści przedmiotowych do potrzeb i możliwości uczniów cudzoziemskich
7. Dostosowanie języka edukacji (języka instrukcji) do potrzeb uczniów cudzoziemskich i nauczanie języka edukacji.
8. Identyfikowanie i rozwiązywanie konfliktów na tle narodowościowym lub kulturowym oraz reagowanie na przejawy przemocy, zastraszania i dyskryminacji.
9. Metody integrowania klasy, w której uczą się uczniowie cudzoziemscy, wraz z elementami edukacji międzykulturowej
10. Skuteczna komunikacja z uczennicami i uczniami oraz rodzicami z doświadczeniem uchodźstwa
11. Przygotowanie do pracy z uczniem pochodzenia romskiego przybyłym z Ukrainy
12. Wsparcie nauczycieli w pracy z uczniami cudzoziemskimi o specjalnych potrzebach edukacyjnych
13. Współpraca z asystentem międzykulturowym.

Podsumowanie i rekomendacje

Eskalacja wojny w Ukrainie w 2022 r. doprowadziła do szybkiego wzrostu różnorodności kulturowej, językowej i narodowościowej w polskiej szkole. Nauczyciele potrzebują wsparcia w radzeniu sobie z tym wyzwaniem ze strony władz oświatowych i samorządowych.

W świetle przytoczonych powyżej uwarunkowań należy rekomendować następujące rozwiązania w zakresie wsparcia kompetencji nauczycieli i dyrekcji szkół:

- 1. Wsparcie szkoleniowe powinno zostać udzielone nauczycielom bez zbędnej zwłoki.** Jeśli uruchomienie systemowych programów wsparcia się opóźni, należałoby przewidzieć rozwiązania zapewniające dostęp do szkoleń w okresie przejściowym.
- 2. Wsparcie szkoleniowe powinno wykorzystywać istniejący know-how** – powinno czerpać z doświadczenia i wiedzy fachowej, zdobywanej w ciągu ostatnich lat, przez instytucje, które realizowały już podobne inicjatywy, w tym instytucje samorządowe, ośrodki szkolenia nauczycieli, organizacje społeczne oraz instytucje międzynarodowe.
- 3. Wsparcie szkoleniowe powinno bazować na dobrych praktykach** wypracowanych w polskich szkołach,

z uwzględnieniem doświadczeń ostatnich dwóch lat i te praktyki promować. Materiały i rozwiązania oparte na doświadczeniach polskich szkół będą adekwatne do kontekstu polskiej szkoły i wiarygodne dla nauczycieli rozwijających swoje kompetencje.

- 4. Wsparcie szkoleniowe powinno być programowane zgodnie z wnioskami badań** na temat skuteczności programów doskonalenia nauczycieli.
- 5. Wsparcie szkoleniowe powinno być elastyczne** – obejmować różne formy: od jednorazowych spotkań online po formy hybrydowe i długofalowe przedsięwzięcia w ramach procesowego wspomaganie szkół. Formy wsparcia powinny być dostosowane do potrzeb nauczycieli, zakresu ich kontaktu z uczniami z doświadczeniem wymuszonej migracji oraz ich motywacji.
- 6. Wsparcie szkoleniowe powinno być realizowane przy stałym zaangażowaniu Ministerstwa Edukacji Narodowej i kuratoriów oświaty**, podkreślających razem znaczenie nabywania tych kompetencji (np. w formie współorganizacji, wspólnych zaproszeń lub patronatów).

Zadanie zaprojektowania i realizacji wsparcia jest odpowiedzialnością władz oświatowych oraz wszystkich instytucji systemu doskonalenia i społecznych partnerów szkoły. Niezbędne jest udzielenie nauczycielom takiego wsparcia, które umożliwi im przekształcenie różnorodności w zasób cenny w procesie uczenia się, wspierający rozwój kompetencji społecznych i kulturowych uczniów oraz budowanie włączającego środowiska szkolnego.

Bibliografia

- Bukowski M., Duszczyk M. (2022). Gościenna Polska 2022+. Fundacja Wise Europa. <https://wise-europa.eu/2022/08/23/raport-goscinna-polska-2022/> (dostęp 24.10.2024)
- Cerna, L. (2019). Refugee education: Integration models and practices in OECD countries. *OECD Education Working Papers*, 203, *OECD Publishing*, Paris. <https://doi.org/10.1787/a3251a00-en>
- Chrostowska, P. (2024). Uczniowie z Ukrainy z doświadczeniem uchodźstwa w polskim systemie edukacji. (2024). Centrum Edukacji Obywatelskiej we współpracy z Funduszem Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci (UNICEF) <https://ceo.org.pl/wp-content/uploads/2024/07/CEO-Uczniowie-z-Ukrainy-z-doswiadczeniem-uchodzstwa-w-polskim-systemie-edukacji.-Kwiecien-2024.pdf>
- Chrostowska, P. (2023). Uczniowie uchodźcy z Ukrainy w polskim systemie edukacji. Centrum Edukacji Obywatelskiej. Materiał powstał w ramach projektu finansowanego przez Norwegian Refugee Council. https://ceo.org.pl/wp-content/uploads/2024/02/CEO_uczniowie_uchodzcy_pazdziernik_2023_wersja_po-poprawkach_02_2024.pdf
- Darling-Hammond, L., Hyster, M. E., Gardner, M. (2017). *Effective Teacher Professional Development*. Palo Alto, CA: Learning Policy Institute.
- Di Maggio, A. et al. (2022). Rekomendacje systemowe dotyczące integracji dzieci-uchodźców z Ukrainy. Transatlantic Future Leaders Forum. https://transatlanticforum.org/wp-content/uploads/2022/03/TLFL-Raport-o-integracji-dzieci-z-Ukrainy_web.pdf (dostęp 24.10.2024)
- IMPACT Initiatives & Save the Children. (2023). Protection Needs of Children, Adolescents and Their Caregivers Displaced from Ukraine. <https://reliefweb.int/report/poland/protection-needs-children-adolescents-and-their-caregivers-displaced-ukraine-poland-june-2023> (dostęp 24.10.2024)
- Model integracji edukacyjnej w szkołach przyjmujących uczniów-migrantów. (2022). Centrum Edukacji Obywatelskiej. Materiał powstał w ramach projektu finansowanego przez Norwegian Refugee Council. <https://biblioteka.ceo.org.pl/model-integracji-edukacyjnej/>
- Poza szkołą. Analiza barier systemowych dla nastolatków z Ukrainy przebywających w Polsce. (2024). Save the Children Poland & International Rescue Committee & CARE International in Poland. https://www.rescue.org/sites/default/files/2024-03/Out-of-School-Report_pl-1.pdf
- REACH & UNHCR. (2023). Multi-sectoral Needs Assessment 2022. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/99419> (dostęp 24.10.2024)
- Save The Children. (2022) "This Is My Life, And I Don't Want to Waste a Year of It." The Experiences and Well-being of Children Fleeing Ukraine, Save the Children International. https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/This-is-my-life_research-on-experiences-children-from-Ukraine_FINAL.pdf/ (dostęp 24.10.2024)
- Save the Children. (2022). Putting Children First: Priorities for the European Union's response to the conflict in Ukraine. <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/putting-children-first-priorities-for-the-eus-response-to-the-conflict-in-ukraine/> (dostęp 24.10.2024)
- Schweisfurth M., Is learner-centred education 'best practice'? Think Piece 9, Learner Centred Education, UNICEF, 2019 https://www.unicef.org/esa/sites/unicef.org.esa/files/2019-08/ThinkPiece_9_LearnerCentredEducation.pdf (dostęp 12.12.2024)
- Tędziągolska, M., Walczak B., Żelazowska-Kosiorek, A. (2022). `Szkoła zróżnicowana kulturowo. Wyzwania i potrzeby związane z napływem uczniów z Ukrainy. Raport z badania jakościowego wykonanego na zlecenie Centrum Edukacji Obywatelskiej https://ceo.org.pl/wp-content/uploads/2022/09/CEO_Szkola-zroznicowana-kulturowo_raport_sierpień22.pdf
- Tędziągolska, M., Walczak B., Wielicki, K. M. (2023). Uczniowie uchodźcy w polskich szkołach. Gdzie jesteśmy u progu kolejnego roku szkolnego? Raport z badania jakościowego wykonanego na zlecenie Centrum Edukacji Obywatelskiej przez firmę Badania i Działania. https://ceo.org.pl/wp-content/uploads/2023/09/Raport_Uczniowie_uchodzcy_w_polskich_szkolach_CEO_wrzesien_2023.pdf
- UNESCO. Poland's education responses to the influx of Ukrainian refugees. <https://www.unesco.org/en/ukraine-war/education/poland-support> (dostęp 24.10.2024)
- UNHCR. (2016). Missing Out: Refugee Education in Crisis. <https://www.unhcr.org/media/missing-out-refugee-education-crisis> (dostęp 24.10.2024)
- UNICEF, *Teachers, Inclusive, Child-Centred Teaching and Pedagogy, Webinar 12 - Companion Technical Booklet*, 2014 (dostęp 12.12.2024)
- Weremiuk, A., Dobosz-Leszczynska, W. (2022). Skuteczne formy doskonalenia nauczycieli w zakresie rozwijania kompetencji proinnowacyjnych. Centrum Edukacji Obywatelskiej https://biblioteka.ceo.org.pl/wp-content/uploads/sites/4/2023/04/6_doskonalenie-zawodowe-nauczycieli.pdf
- Witkowski, J. Skuteczne doskonalenie nauczycieli w praktyce. Jak je realizować? Blog Centrum Edukacji Obywatelskiej. <https://ceo.org.pl/skuteczne-doskonalenie-nauczycieli-w-praktyce/> (dostęp: 24.09.2024)

Autorzy: Jędrzej Witkowski, Ida Miczke

Redakcja i konsultacje merytoryczne CEO:

Elżbieta Świdrowska - koordynatorka projektu „Dzieci z Ukrainy w polskiej szkole”

Konsultacje merytoryczne UNICEF:

Francesco Calcagno - Dyrektor ds. Edukacji, Rozwoju i Partycypacji Młodzieży
Aleksandra Duda - Specjalistka ds. Edukacji

Korekta i redakcja językowa: Małgorzata Ruszkowska

Oprawa graficzna i skład: Mateusz Hojda

Zdjęcia: zasoby własne CEO

**Fundacja
Centrum Edukacji Obywatelskiej**

ul. Noakowskiego 10
00-666 Warszawa

www.ceo.org.pl
www.blog.ceo.org.pl

Kontakt

ceo@ceo.org.pl

CENTRUM EDUKACJI
OBYWATELSKIEJ

**Fundusz Narodów Zjednoczonych
na rzecz Dzieci (UNICEF)
Biuro ds. Reagowania
na Potrzeby Uchodźców w Polsce**

ul. Towarowa 25A
00-869 Warszawa

www.unicef.org/eca/poland

Kontakt

poland@unicef.org

dla każdego dziecka

Wszystkie obrazy i zdjęcia w niniejszej publikacji są przeznaczone wyłącznie do celów informacyjnych i ilustracyjnych i mogą być używane tylko dla tego artykułu.

Niniejszy artykuł został przygotowany przez Centrum Edukacji Obywatelskiej we współpracy z Biurem UNICEF ds. Reagowania na Potrzeby Uchodźców w Polsce. Materiały, treści i poglądy zawarte w niniejszym raporcie są prezentowane jako własne przez ekspertów zaangażowanych do realizacji projektu i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy UNICEF lub darczyńcy.